

Mihály János

MINDENNAPOK A XVII. SZÁZADI UDVARHELYSZÉKEN

A régész a múltat, az egykor élt ember mindennapjait az ásatások során felszínre került tárgyak segítségével kelti életre. A történész munkájának alapanyaga az írott forrás, amelyeket levéltárak mélyéről kell előbányászni. A kiadatlan levéltári források feltárása, elemzése, közlése egy-egy adott korszak tényszerű megismerése érdekében, nehéz, de elengedhetetlenül fontos feladat. Nehéz, de ugyanakkor örömteljes is. Ahogy örömet okozott nemrég a sötétkamrában klasszikus technikával dolgozó fotográfusnak, hogy vegyszerek segítségével sikerült előhívnia fotópapíron az általa rögzített világ rövidke pillanatait „fehéren-feketén”, úgy szerez örömet manapság a történész számára, ha a múlt elmosódott képét újabb források bevonásával sikerül élénkebbé, láthatóbbá, közelebbé tenni, ha úgy tetszik „kiélesíteni” a mai ember számára. Természetesen a múltba látás élességét meghatározza a vizsgált forrás szűkszavúsága, avagy bőbeszédűsége is. Az általunk átnézett XVII. századi udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvek (*protocollumok*)¹ többségére inkább a bőbeszédűség jellemző. Éppen ezért rendkívül érdekes és színes képbontakozik ki belőlük a korabeli Udvarhelyszék mindennapjaira vonatkozóan. Demény Lajos és Pataki József történészek, akik e magyar nyelvű forrásanyag betűhív közzétételét megkezdték, jó néhány évtizeddel ezelőtt így fogalmaztak: „Megfigyelésünk szerint alig van még a protocollumokhoz fogható forrás, amely hasonló bepillantást engedne a mindennapi élet mélyébe. Általánosan tudott, hogy a szék törvényszéke elé – mint elsőfokú joghatósághoz, és még inkább, mint fellebbezési fórumhoz – a legkülönbözőbb természetű peres ügyek kerültek. A székbeliek nemcsak a közönséges bűncselekmények nyomán keletkezett károk jóvátétele végett fordultak a bírósághoz, hanem gyakran vitték őket ide a hagyatéki osztozkodás nyomán felmerülő

1 Az eredeti jegyzőkönyvek mai őrzési helye: a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Hivatala. F16 Udvarhelyszék Levéltára (A továbbiakban *USzL*). *Protocollumok* II.

nézeteltérések is, és ugyanitt kerestek védelmet a jogaikban megsértettek – elsősorban a szabad székelyek – a tisztségviselők különféle formában megnyilvánuló erőszakosságával, visszaéléseivel szemben. [...] Igazi értékük azonban abban áll, hogy a valóságnak megfelelően tükrözik a székely faluközösségek életét, a gazdasági, társadalmi, katonai és családi élet majd minden vetületét.”²

A szóban forgó törvénykezési jegyzőkönyvek tartalmából ugyanakkor a technika-, kultúra-, település-, gazdaság-, művelődés- vagy családtörténet, valamint a történelmi demográfia szempontjából is sok új adatot nyerhetünk a már eddig ismert, vagy közreadottakhoz képest, egyes településekre vonatkozóan is.³ A fenn már említett Demény Lajos történész szavait idézve: „Minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy az udvarhelyszéki településekre vonatkozóan [...] nincs más korabeli forrás, amely annyira gazdag információt nyújtana, mint a törvénykezési jegyzőkönyvek.”⁴

Az alábbiakban néhány olyan kiadatlan, perbehívó vagy idézőlevél (*citatória*) tartalmát ismertetjük a XVII. század első feléből, az 1630–1634 közötti időszakból, amelyek esetenként tanúkihallgatással, vallomástétellel is kiegészültek. Bennük nemcsak a per (amely sok esetben évekig elhúzódott) lefolyásának menetét követhetjük részben nyomon, hanem tartalmuk megismerésével egy pillantásnyi időre betekintést nyerünk az önálló erdélyi fejedelemség korabeli Udvarhelyszék egyes településeinek – Kadicsfalva, Keresztúrfalva (ma Székelykeresztúr része), Kőrispatak, Sófalva, Rava, Homoródkarácsonyfalva, Medesér, Énlaka, Küsmöd, Bágy, Agyagfalva, Fenyéd, Székely-

2 *Székely Oklevéltár. Új sorozat I. Udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvek 1569–1591.* Közzéteszi Demény Lajos és Pataki József. Bukarest, 1983, Kriterion Könyvkiadó, 11–12.

3 A teljesség igénye nélkül lásd: Imre István – Pataki József: Adatok Udvarhelyszék mezőgazdaságához (1570–1610). In *Aluta*, 1969, 131–141. és Adatok Udvarhelyszék állattartásához. In *Aluta*, 1970, 169–184.; Tóth Levente: Udvarhelyszéki schola-mesterek a XVII–XVIII. századi biráskodási jegyzőkönyvekben. In *Areopolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok VI.* Székelyudvarhely, 2006, 6–23.; Mihály János: Házak, utcák szomszédságok, örökségek a 17. századi Székelyudvarhelyen és határában. In *Lustra*, I. évf. (2014) 1. szám. 30–34.; Mihály Tibor: Pereskedő fanciesaliak. Bepillantás a XVI–XVIII. századi faluközösség életébe. In *Falu az Avas tető alatt. Tanulmányok Székelyfancesal történetéből.* Oroszhegy, 2015, 33–56.

4 *Székely Oklevéltár. Új sorozat III. Udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvek. 1598–1600.* Közzéteszi: Demény Lajos, Pataki József és Tüdös S. Kinga. Budapest – Kolozsvár, 1994, Európa Könyvkiadó – Kriterion Könyvkiadó 30. (A továbbiakban *SzOkl. III.*)

udvarhely, Kénos, Bibarcfalva, Abásfalva, Homoródszentmárton – perpatvartól hangos mindennapjaiba is.

ANNO DOMINI 1630

A felperes, kadicfalvi Tibáld Péter feleségével együtt, prókátoruk, Szombatfalvi János deák által azért citálták az alperest, ugyancsak kadicfalvi Tibáld Lőrincet törvénybe 1630. Szent Jakab apostol napja (júl. 25.) körül, mert megrágalmazta őket. Tibáld Pétert „hamis hitűnek” mondta, a felesége felől pedig azt, hogy „Karácsony éjjén felhajtották az karazsia⁵ szoknyáját, tudva lopott abroszt tartott, titkon” s lopott szalonnát főzött. A felperesek kilátásba helyezték: be fogják bizonyítani, hogy ezek az alperes szavai és illendő törvényt kértek. „Valamivel jámbor tisztességét szokta oltalmazni”, ők is „mindenekkel” oltalmazzák magukat, s kérték, hogy „ítélje meg az törvény”, hogy rágalmozó szavaiért az alperesre milyen büntetést szab ki („díján vagyon-e vagy nyelvén”).⁶

A felperes, korondi Molnos Miklós alsóboldogasszonyfalvi pap („*minister ecclesiae AlsóBodoghazzonfalviensis*”) azért szólította törvénybe 1630. jún. 22-én az alpereseket, keresztúrfalvi nemes Nyújtódi Ferencet és feleségét Anna asszonyt, mert azok a felül megírt esztendőben, Pünkösöd előtt való szombaton, az országúton Keresztúrfalván (az alperesek háza és Danka Miklós veres drabant öröksége szomszéd-ságában) rátámadtak, szidalmazták („beste kurva fia”), halálát akarták. Evvel nem elégedve meg, Nyújtódi Ferenc ráment és „egy sombottal”, lova hátán, amint akarta, úgy verte. Miatta a felperesnek lováról le kellett fordulnia a földre. A tettelegességig fajult incidens közben így biztatta az alperes asszony az urát: „Üsd az Krisztus tagadó [unitárius] papot, mert nem igaz pap.” Ezek után még meg is fenyegették azt üzenve, hogy ha törvényhez hívja s megkárosítja őket, „megszorul az útja” Keresztúrfalván.

Az alperes viszont feleletében egészen másként adta elő az incidenst (amelynek okai feltételezésünk szerint hitelvi kérdések lehettek). Elmondása szerint ő a felperesnek semmit sem vétett, hanem csak

5 Posztófajta. *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*. Anyagát gyűjtötte és szerkesztette: Szabó T. Attila. VI. kötet (K – Ki), Budapest – Bukarest, 1993, Akadémiai Kiadó – Kriterion Könyvkiadó, 178. (A továbbiakban *EMSZT*)

6 *USzL*. II/11. 37.

együtt jöttek alá az úton. A felperes utánajött, s mikor mellé ért, megölelte, és „az több emberek társaságából” kihívta. Utána „neki fordult arccal” és azt mondta: „Aha, te hitetlen ember, te vagy ez vesztő ebem az megyében az vallás dolgából, mert mind te *consulaltad*” (tanácsoltad) a többi embert is. Az alperes kérte szép szóval, hogy menjen el, ne „támadozza” őt az országúton, melyre a felperes ilyen választ tett: „Nem megyek, fattyú lélek kurva fia, hanem halált szenvedek itt, ebben a helyben.” Mások is kérték, hogy „menj el, ha pap vagy”. „Azonban lováról leszállván az pap, süvegét a földre verte, ütte” s azt mondta, hogy „nem pap” ő köztük. Mivel az alperesnek haza kellett mennie, a kettőjük közti szóváltás megszakadt. Azt viszont nem tagadta, hogy a felperes pap lova farát nem „legyentette” volna meg, hogy az elálljon előle. A felesége azonban ott sem volt, „semmit is nem cselekedett”, s erről *doceálni* (bizonyítani) fognak. A Szék az alperestől bizonyítást kért, „mert maga *obligálta* (kötelezte) rá magát.”⁷

A felperes, sepsiszentgyörgyi Beke Dániel, az udvarhelyszéki Bardóchoz tartozó ekléziáknak⁸ prédikátora, Udvarhelyszék unitárius ekléziáinak *seniora* (esperese), Bardócon lakó, ügyvédje, nagykedei Fekete István által azért citáltatta az alperest, kőrispataki nemes Kelemen Mártont, 1630. jún. 20. körül törvénybe, mert a Kőrispatakon lakó Somosdi Istvánt, a bözödi és kőrispataki unitárius ekléziák prédikátorát „gyalázatos szókkal és fenyegetésekkel illette”. Megfenyegette, hogy ha „ez hütetlen lélek kurva [pap] oda megyen ahhoz a házhoz [tudniillik, amely házat maguknak az unitáriusoknak rendelték prédikálásra Kőrispatakon, úgymint az Imre István házat], úgy veri ki onnan, mint egy híres kurvát”. Azzal sem elégszik meg, hanem saját házára megy, s onnan is kiveri, sőt a faluból is kikergeti („mint egy híres kurvát alá verem az úton”). Másnak azt mondotta: „te neked pallost adok a kezedbe s szegezd az oldalában”. Mivel így szidta és fenyegette, a felperes azt kívánta, hogy az *articulusban* (országgyűlési végzéseken) megírt bírságot fizesse érette, s mivel meg is gyalázta, a széki bíróság döntse el, hogy „nyelvén vagyon-e érette, avagy az artikulusban beírt *poenan* (büntetésen) csak”.

7 Uo. II/11. 47–48.

8 Egyházközség. *EMSZT, II.* Bukarest, 1978. 734.

Az alperes, Kelemen Márton prókátora, Szombatfalvi János deák a fenti keresetre a következő választ adta: „azt mongyuk, hogy mi Somosdi István uramat, őkegyelmét sem szidtuk, sem fenyegettük, sem nem *diffamáltam* (rágalmaztam) őkegyelmét, semmi gyalázatos szót őkegyelme ellen nem szólottam, hanem mondtam azt a szót, hogy az templomban akaratomból nem prédikál őkegyelme, holott az törvény nekünk [reformátusoknak] ítélte.”⁹ Az alperes válaszából fény derül arra, hogy a korabeli Kőrispatakon a két protestáns felekezet között vita folyt a templom tulajdonjogáért, amelyet végül a reformátusok kaptak meg.¹⁰

A felperes, sófalvi Lőrincz György nemes embernek, ügyvédje, nagykedei Fekete István által, azért kellett az alperes Sófalvi István deákot a törvénybe citáltatnia 1630. Keresztelő Szent János nap (jún. 24.) „tájékában”, mert az nem tudhatni, mire való gondolatában „megállotta útját harmad magával, fegyveres kézzel, éjnek csendességében, [az] országúton, Sugónál”, a sófalvi határban, Felső-mezőben, amellyel határos „minden felől az Józsa Balázs földje és öröksége”. A felperes, hogy útját „megállották”, s meg akarták ölni, fejéhez „csapván”, a széki bíraktól azt várta el, hogy „jó lelkiismereti[k] szerént” döntsenek az alperes tettéről, „micsoda *poenan* (büntetésen) vagyon érette, halálakaráson, avagy tolvajságon”. Ha pedig „valami részét tagadozná” tettének az alperes, ő bizonyítani fogja annak „szavait és cselekedeteit”.¹¹

A felperes, nagysolymosi Szász Tamásnének, prókátora lengyelfalvi Orbán Péter által, azért kellett az alperes Illés Gáspár ravai nemes embert a Szék elejébe citáltatnia, mert az 1630. „Húsvét nap előtt való szerdán”, nem tudni, milyen okból a felperes apjától maradt örökségére és házára, amelyben Szász Tamásné benne volt, ráment és őt *potentia mediante* (erőszakos úton) a házból kivonatta. „Rút, módnélküli rongálással, úgy annyira, hogy most is nyavalyás ember [...] miatta.” Mivel az alperes semmiképp rá nem mehetett volna, hiszen sem a házhoz,

9 USzL. II/11. 151–152.

10 A kőrispataki református templom építésének idejét nem ismerjük. „Az unitáriusok első temploma fából volt, mely a mellette álló haranglábbal együtt az 1670-es évek végén épült.” L. Benkő Elek: *A középkori Keresztúr-szék régészeti topográfiája*. Budapest, 1992. 104.

11 USzL. II/11. 69.

sem az örökséghez semmi köze nem volt, cselekedetéért a *maior potentiae* (nagyobb hatalmaskodás) vétkébe esett, e felett „az földre esésnek terhén vagon”. Amiért az alperes a földön „vondoztatta”, fájdalmáért tíz forintot, a rajta cselekedett gyalázatért pedig öt forintot követelt törvény szerint Szász Tamásné.

A *factum* (büntett) Udvarhelyszéken, Ravában történt, egyfelől Márton Anna „szabad renden való” háza öröksége mellett, másfelől Sebe János Kornis Ferencné asszony jobbágya szomszédságában. A *citáció* (idézés) „lött” 1630. Keresztelő Szent János nap (jún. 24.) tájban.¹²

ANNO DOMINI 1631

A felperes, Bodó Péter [homoród]karácsonyfalvi veres drabant, prókátora, máréfalvi Nagy Pál által azért idéztette meg az alpereseket, [Homoród]karácsonyfalván lakó Baczoni Istvánt és Bálintot, veres drabantokat, 1631. Úrnapja körül, mert azok Pünkösöd napján „déleesti prédikációról” hazamentükben az országúton („mely ország úta jó alá [...] Almás felől és megyen Oklánd felé”) rátámadtak. Hozzá baltájukkal „annyéra csabottak”, hogy az egyik ujját elvágták. A pálcáján „kilenc ütéseket és vágásokat” olvasta meg. A felperes szerint az országúton való rátámadásért az alperes a nagyobb hatalmaskodás (*maior potentiae*) vétségébe esett, s „ütéséért és vágásáért” külön-külön 24 gíra bírságon maradjon.¹³ A felperes fájdalmáért még 25 forintot is kívánt. Ezenfelül mivel uja elvágása miatt „egy mész kemencének rakásától is elmaradt”, abbéli kárát is az alperesen követelte.¹⁴

A fenti büntett a már megnevezett országúton történt, Homoród-karácsonyfalván, mely országútnak egyfelől szomszédja „az nemes Dimény Pál háza, öröksége”, másfelől „az karácsonyfalvi megyének csúre”.

Mindezekkel az alperes nem elégedett meg, hanem a felperes fiát, aki a marhákat legeltetni az erdőre úzte, hazajövet „elől találta” (a Fal

12 *USzL*. II/11. 193.

13 Gírában meghatározott bírság. A gíra a forinttal és a márkával egyenlő értékű pénzegység volt. *EMSZT*, IV. Buk. 1984. 588–589.

14 A mészégetés alapanyaga a mészkő (kálciumkarbonát) gyakran előfordul a Kis-Homoród menti falvak (Lövete, Homoródmás, Homoródkarácsonyfalva, Oklánd) és a szomszédos erdővidéki Vargyas határában. A szükséges követ tehát volt honnan beszerezniük a karácsonyfalviaknak, akik a mészégetést, a földművelés mellett, kiegészítő jövedelemforrásként üzték, már a XVII. század első felében (szerz. megj.).

bükk nevű helyen) s „puskáját hozza fogta [...] és rút szitkokkal szidalmazta, [...] azt mondta, hogy addig meg nem nyugszik, míg meg nem öli”. A felperes azt kívánta a törvénytől, hogy az alperes mindezekért „halálakaras terhén” tolvajságért elmarasztalódjon. Az alperes „mindeneket tagad vala”. A Szék felkérte a feleket, hogy bizonyítsanak.¹⁵

A felperes, medeséri Pál János veres drabantnak azért kellett megidéztetnie ugyancsak medeséri Ferencz János lófőt, ügyvédjével, lengyelfalvi Orbán Péterrel, 1631-ben Gál napja (okt. 16.) körül, mert őneki az alperes gazdája lévén, rátámadott fegyveres kézzel (*armatis manibus*), s úgy öklelte arcul, hogy a fogaiból kihullottak. Ennek felette mindaddig verte, rontotta, hogy „holt számban” hagyta, sőt az ujjait is „egybe rontotta”. Ő, mivel „szegény szolga és árva legény”, semmit sem tett ellene, csak könyörgött, hogy ne verje, taglalja. Kérte, hogy ha vétett, „vagyon törvény”, verje azzal meg, de gazdája nem *cessalt* (engedet), hanem „így nyomorította meg”. A rátámadásért ezért *maior potentián* (nagy hatalmaskodáson) kívánja elmarasztaltatni, s hogy a fogát szájából „ki öklelte, rontotta”, a *Decretumban* megírt¹⁶ büntetést várja el, fájdalomdíja pedig 25 forint.

Az alperes gazda a potenciát (hatalmaskodást) patralta (véghezvitte) Medeséren, azon a helyen, mellyel egyfelől Benedek Mihály szántóföldje és a Kede felé menő út (a bércen) volt határos, másfelől Gál Máténé szántóföldje.

A gazda úgy replikázott, hogy ő „hegyes törrel” nem öklelte, hanem „szekerességre” (fuvarozni) akart menni, s hívta magával a szolgáját, de az nem ment. „Az ostort kezembe adván el futa.” Mivel az „úr szavát nem akarván fogadni”, azért cselekedte azt, amivel a felperes őt vádolja, tehát őt semmi büntetés ezért nem érheti.

A felperes, Pál János szerint az ura útközben visszabocsájtotta őt szokmányáért¹⁷, és meghagyta, hogy Gagy felé menjen utána. Ő „oda is fogott”, de mivel gazdája másfelé ment, nem találta. Ezért öklelte őt „hegyes törével mód nélkül és ok nélkül is”. A széki bíróság mindkettőjüktől bizonyítást kért.

15 *USzL*. II/11. 1-2.

16 Lásd a 17. számú jegyzetet.

17 „Vastag, szürke, barna vagy fekete, ványolt posztóból készült, zsinórdíszes kabátféle, székely felső” *L. Magyar Néprajzi Lexikon*. Főszerkesztő Ortutay Gyula. Ötödik kötet (Szé-Zs). Budapest, 1982, Akadémiai Kiadó, 72.

ANNO DOMINI 1632

A felperes, Szász András, Énlakán lakó nemes ember, ügyvédje, lengyelfalvi Orbán Péter által azért hívta törvényhez az alperes, ugyan Énlakán lakó nemes nagyobb Fülöp Andrást és fiait, Jánost, Andrást és Istvánt 1632. Vízkereszt nap (jan. 6.) tájban, mert azok *armatis manibus* (fegyveres kézzel) éjszaka rátámadtak. Az elmúlt, 1631. esztendőben Szent Mihály nap (szept. 29.) táján, ugyancsak Énlakán, a Vészi Dániel veres drabant házánál, éppen akkor, amikor búcsúzni készült („ott való mulatásomból mikor búcsúznám”). A felperes szavai szerint az alperesek „hátam megett elé jövőn, úgy ütének, hogy egy padon mindjára estem, és ott az mint akartak úgy vertek”. A rajta *patralt potentiaért* (véghezvitt erőszakért) az alpereseket főbenjáró bűncselekménnyel vádolta („minden javoknak elvesztésén vannak”), s mert a földre is leverték, a törvény szerint egyenként 24 gíra bírságon maradnak.¹⁸ A fájdalomért 50 forint kártérítést követelt. Az egyik alperes, nagyobb Fülöp András, közvetlenül nem vett részt a tettlegességben, „de egy értelemben volt [...] a fiaival”. Ez a felperes szerint kitetszett abból, hogy a szállása kapujában „lesett”. Az erőszaktevés énlaki nemes Bándi Ferencné Zsófia asszony öröksége, másfelől ugyancsak énlaki Német János veres drabant, „ki most kék gyalog”¹⁹, öröksége szomszédságában történt. Később újabb szomszédokat (Bálint Péterné veres drabant asszonyt, Énlaka utcáját, Vas István ugyancsak veres drabantot) nevezett meg a felperes, aki az énlaki bíró, Kovács István nemes ember elejében hívatta az alpereseket, de az „meg értvén az dolgot, nem tön törvényt, hanem a Székre bocsáttá ez *causát* (peres ügyet)”. 1632-ben a felperes meg is üzentette Farkas Ferenc széki vicekapitány által, hogy az alperesek *cirkálásra* (a széki tiszték vizsgálatlartásakor) tartoznak vallomást tenni.

18 A törvénykezési jegyzőkönyvekben szereplő bírságokat és díjakat rendszerint az 1555. évi székelyudvarhelyi *Konstitúció*ban rögzített székely jog alapján szabták ki. L. Kordé Zoltán: *A középkori székelység. Krónikák és oklevelek a középkori székelyekről*. Csikszereada, 2001, Pro-Print Könyvkiadó, 209–217. A XVI–XVII. századi székelyföldi bíraskodást azonban „a magyar jog és a székely jog egyidejű alkalmazása jellemezte”. Ennek megfelelően mind a prókátorok, mind az ítélethozók gyakran hivatkoznak a *Decretumra*, vagyis Werbőczy István magyar jogot rögzítő *Hármaskönyvére* is (SzOkl. III. 24).

19 Vagyis a fejedelmi testőrség tagja. Egyenruhájuk kék színe után nevezték őket „kékeknek”, kék drabantoknak. L. B. Szabó János – Somogyi Győző: *Az erdélyi fejedelemség hadserege*. Budapest, 1996, Zrínyi Kiadó, 42.

Az alperesek ügyvédje patakfali Ferenczi Balázs deák replikájában elmondta, hogy amely *factumért* (büntettért) ügyfelét, Fülöp Andrást a felperes keresi, abban az „semmit sem cselekedett”. Hogy kiáltást hallott, ágyában fekve, csak egy ingben, úgy szökött fel s ment „az dolognak látására”, nem „gonosz végre” ment oda, s nem is cselekedett semmit. Természetesen a verekedést sem látta, de „ha lőtt volna is valami”, amit ő nem tud, a felperes az oka minden *disturbiumnak* (zavarkeltésnek), s ez be fog bizonyosodni. A Szék mindkét felet bizonyításra kérte fel.²⁰

A felperes, Váraljai István, Küsmődön lakó nemes ember és kis Vitális János alperes, Martonosban lakó veres drabant 1632-ben, Húshagyókedd táján bizonyos *contractus* (szerződés) felől pereltek, amely még az elmúlt 1621-ik esztendőben kelt, Szent Márton nap (nov. 11.) tájban. E szerződésben abban állapodtak meg a felek, hogy tizenkét esztendeig együtt lagnak, és e végre a felperes egy hűgát („ki immár megholt”) adta az alpereshez. A kereset szerint a felek a szerződésben azt rögzítették, hogy mind az alperes örökségét, mind a felperesét „együtt bírják”, és ha valami haszna lesz az örökségeknek, azt együtt költik el. Az alperes a szerződésben foglaltakhoz nem tartotta magát, hanem „valami haszna az maga örökségének, jószágának lőtt, azt mind eppen maga számára tartotta” és csak a felperesét éltek közösön. Annak felette, amikor a felperes „az üdvözült fejedelemmel [Bethlen Gáborral] oda fel [Felső-Magyarországon] hadba volt”²¹, az alatt az alperes a felperes híre s akarata nélkül házától „elköltözött”. És nemcsak a maga „jovait, marháját”, hanem a felperesnek is „sok egyetmását”, úgy mint vas szerszámát, süvegét, búzáját s zabját magával vitte, amelyeket Váraljai István „hűttel való számadással mind vissza kívánt”. Azokat a javait is, amelyek távollétében vesztek el, mert ő akkor az alperes helyett is „úgy ment hadban, mint maga helyett”. Ha volt valami haszna az alperes jószágának az együtt lakásuk alatt, legyen az gabona vagy gyümölcs, annak is „éppen a felét” megkívánta a szerződés szerint. A felperes fogadott volt két bérest, azoknak is mind az övéből fizetett, ezért azt kívánta, hogy az alperes „fele fizetését

20 *USzL.* II/12. 209–210.

21 Bethlen Gábor fejedelem 1623. évi vagy 1626. évi Habsburg-ellenes hadjáratáról van szó. L. Demény Lajos: *Bethlen Gábor és kora.* Bukarest, 1982, Politikai Könyvkiadó, 129–155.

le tegye”, annál is inkább, mert amikor ő hadban volt, az a béresekkal „mind magának dolgoztatott.” Együttlakásuk alatt Váraljainak egy ezüst poharát is eladták, s búzát vettek az árával, ezért annak is fele árát „megkívánta”. Ha pedig az alperes mindezeket tagadná, a felperes törvényt kér és *docealni* (bizonyítani) fog.

Az előadott keresetre az alperes ügyvédje, szentábrahámi Fekete István által replikázott. Elismerte a köztük való „alkolmat”, olyan formán, hogy ő azzal a feltétellel vette el a felperes hűgát, ha a „maguk jovaiban” befogadják. Be is fogadták és együttlétükben, „az mi elkölt, elkölt”, rajta hiába keresi a felperes. Az ezüst pohár árából is csak három forintra vettek búzát a közre, a többit a felperes magára költötte. Ami javai az alperesnek voltak, azt ő közre nem bocsájtotta, amit jóakaratóból odavitt a felperes házához, csak azt hozta el, mert „szabad volt vele”.

Feleletében a felperes továbbra is igazát hangoztatta („Én meg bizonyítom, hogy úgy volt az *contractus*, hogy ő is közre bocsájtson mindeneneket.”), de az alperes állította, „hogy nem bocsáttá ő közre a maga jószágát, se annak hasznát”. A Szék mindkettőjüktől bizonyítást várt.²²

A felperes, bágyi Balácsi János veres drabant, az ugyancsak bágyi alperest, Orbán Péter *primipilust* (lófőt), 1632. Szent Kereszt felmagasztalás napja (szept. 14.) körül azért kellett a széki bírák elé citálnia, mert ráment egy földjére (Bágy határában „mely tartományt hínak Kőhöz tartónak”, Zólya Pál szántóföldje és Dáné Ferenc szántóföldje szomszédságában), és készen megaratott zabjából „egy kalongyát és 14 kévét elvitt”. A gazdaasszony, Balácsi Jánosné Török Margit ugyan oltalmazta az alperestől, hogy „ne vigye el a zabot, miért, hogy hozzá való jussát nem tudta”, de az alperes „ahhoz is vasból csinált dárdát fogott és öklelni akarta”. A felperes, amiért az alperes ráment a földjére és *potentiose* (erőszakkal) zabját elvitte, a nagyobb hatalmaskodás (*maior potentiae*) vétke alatt szerette volna törvény elé állíttatni. Ugyanakkor azt is megkívánta, hogy az elvitt zabot az alperes *restituálja* (adja vissza), azonfelül, „miért, hogy a gazdaasszonyhoz fegyvert fogott öklelni is akarta”, az alperesen a halálakarásnak (gyilkosság szándékának) terhét is kereste, azaz 24 gíra bírságot követelt. Az alperes

22 USzL. II/12. 217–218.

prókátora, a karácsonyfalvi Karácsonyfalvi Ferenc azt válaszolta a felperesnek, hogy ügyfele nem vétkes, mert a sajátjáról vitte el a zabot, ugyanis szóban forgó földet ő bírta, s ha kell *doceál* (bizonyít) is felőle.²³

A felperes, Egyed János, Agyagfalván lakó nemes ember 1632. Szent Mihály nap (szept. 29.) tájban citálta az ugyancsak agyagfalvi nemes Sándor Mihályné Ilonát a széki bíróság elé. A prókátora, lengyelfalvi Orbán Péter szerint azért, mert az alperes őt „czigánnak” mondta. Ugyanis a felperesnek volt egy nénje Bögzöbzen, felső Farkas Ferencné, aki „adott volt valami számos méheket itt Udvarhelyszékben Udvarhely lakó Magyar Györgynének”. Az alperes azzal rágalmazta meg a felperest, hogy ő „azoknak az eladott méheknek a jóvát” eladás után kiválogatta és rosszakat rakott helyükbe. A felperes természetesen az „orságot [...], kiért halált is érdemlett volna”, tagadta, és azt kívánta a törvénytől, hogy mivel az alperes ártatlanul *diffamálta* (hírbe hozta, rágalmazta), fizesse meg annak a díját. A bírák bizonyításra szólították fel a feleket.²⁴

A Fenyéden lakó felperes, nemes Molnár János azért citálta a széki bírái elé az alperest, az ugyancsak Fenyéden lakó Nagy Balázs veres drabantot, 1632. Szent Ferenc nap (okt. 4.) tájban, mert az ártalmas szókkal illetve, jámbor emberek hallatára *orvnak* (tolvajnak) nevezte és lopással gyanúsította („te or beste kurva fia elloptad a más ember láncát”). Továbbá azt is állította az alperes, hogy a juhok tejének megmérésekor a felperes miatt minősítették gyengének két juhát („te czigán beste kurva fia, te miattad veték ki két johomot, hogy túrót nem adának rea”). A felperes azt kívánta a törvénytől, hogy ha az alperes „mondásának”, ártalmas szavainak jó okát nem adja, nyelve „mettessék ki érette”, s mivel őt „kereszténységétől megválasztotta”, marasztalják el és az alperes fizessen neki fájdalomdíjat szitkozódásáért, mert ő „sem or, sem czigán”. A Szék mindkét felet bizonyításra szólította fel.²⁵

A felperes, Szász Lénártné Barbara asszony, [Székely]udvarhely városában lakó adófizető, azért folytatott pert – ügyvédje, Szombatfalvi János deák által –, az ugyancsak [Székely]udvarhely városában lakó alperessel, Kádár Ferenc *primipilussal* (lófővel) 1632-ben, a fenn már

23 Uo. II/12. 193.

24 Uo. II/12. 145.

25 Uo. II/12. 129.

említett nap körül, mert az részegen ráment, „rút, éktelen szidalmakkal” szidalmazta „lélek beste lélek kurvának”. De azzal nem elégedett meg, hanem meg is csapdosta, verte, rongálta, úgyannyira, hogy ha mások meg nem védték volna tőle, életét „fogyatta volna el, mint olyan ittas ember”. A felperes a rajta esett nagy hatalmaskodásért abban reménykedett, hogy fej és jószágvesztést ítél a törvény, avagy az alperes „fél kezének elvágását”. A periratból az is kiderül, hogy az alperes a *potentiát* (az erőszakot) *patrálta* (véghezvitte) „az Udvarhely városán által menő ország útján, mely a piacon megyen alá Szombatfalva felé”. A tetthely szomszédjai voltak: egyfelől Böcskei Márton háza és felesége, Barabás Anna házuk, Márkosfalvi Márton és felesége, Bögözi Barbara asszony házuk, másfelől a varga szín és Udvarhely városának közönséges piaca. A felperes asszony sietett kijelenteni, hogy tulajdonképpen az alperes apját, nemes Kádas Györgyöt hívta, kereste azért, hogy megkérdeje, „ha felel a fia felől”, mert ha nem, fiát idézi törvény elé, de választ nem kapott. Az utóbbi ügyvédje, máréfalvi Nagy Pál által azzal mentette magát, hogy sem őt, sem a fiát a felperes az ügybe nem citálta „ergo [tehát] nem tartoznak okot adni” távolmaradásuknak. A felperes jelezte, bizonyítani fogja, hogy citálta a fiát és büntetéssel fenyegetőzött, mire az alperes hasonló választ adott.²⁶

ANNO DOMINI 1633

1633. Szent György napja (ápr. 24.) táján a felperes, néhai Kénosi [Sándor] Pál deák özvegye, Jó Kata, prókátora [homoród]karácsonyfalvi Karácsonyfalvi Ferenc által a bágyi bírót, Török Mátét citálta a törvény elé, mégpedig falustól. Ugyanis egy leányát, Sándor Borbála asszonyt, akit kénosi Kovács István lófőnek ígért házastársul, azelőtt való nap, amelyen a lakodalom lett volna, ismeretlenek, híre nélkül és kedve ellen éjjel, titkon, Bágyba szöktették. A felperes ezért arra kérte az egész falut, hogy bűnöst nevezzenek meg és állítsanak elő, ellenkező esetben a törvény szerint keresete az egész falun marad. Vagyis kárát ők kell, hogy megtérítsék. Többek közt annak díját, hogy ő már valamennyi atyafiát a lakodalomra behívatta („kik voltak 50 számúan”). Ezenfelül a vőlegényét is, aki „emberségesen az hagyott napra” házához eljött „násznépével és nyoszolyóval”, de a menyasszonyjelölt elszöketeése következtében a lakodalomra nem kerülhetett sor, s így a vőlegény

a felperes „ígéretében megfogytatkozva” minden költést és fáradságot rajta kért számon. Többek közt saját násznépének („kik voltak ötven ketten”) és annak a hatökrű szekérnek a költségeit is, amelyet a leány „egyet-másáért” küldött.

A felperes asszony, prókátora által, gyanúsítottjait is megnevezte, sőt keresetéből az is kiderült, hogy a szöktetést jó előre megtervezték. Először is a fő kitervezője bágyi Zólya Gergely, „magától kötést tett ugyan bágyi Balácsi György fiával, Istvánnal”, hogy Sándor Borbálát ő „oda szerzi”, ha Balassi István elveszi. Másodszor a felperes asszony azt állította, hogy Zólya Gergely már korábban megmondta neki, hogy hiába ígérte el leányát másnak, „mert harmadnappal elébb a lakodalomnál elviszi”, melyet végbe is vitt, mind a felperes, mind pedig a vőlegény atyafiainak „nagy rettenetes” gyalázatukra. Ezért kártérítést követeltek, s az anya leányát is „kezébe” kívánta.

Az alperes, a falu képében eljáró bágyi bíró, bűnösöknek többeket is kiadott: Zólya Gergelyt, kis Zólya Mihályt, Jó Ferencet, Jó Mártont, hogy mentse és *expurgálják* (mossák ki) magukat a vádból. A többi közül nagy Zólya Pál, Zólya János, Zólya Mihály, Zólya Lukács és Balácsi Márton el is mentették magukat, hogy az „emberlopásban” nem bűnösök. A perbe beleavatkozott mint tiszt, Farkas Ferenc széki vicekapitány is, de annak végső kimenetelét nem ismerjük.²⁷

A felperes, bibarcfalvi néhai nemes kisebb Tókos György özvegye, nemes Kénosi *alias* (másként) Máté Judit 1633. október 2-án citáltatta törvénybe az ugyancsak bibarcfalvi nemes Tókos János alperest. A felperes ügyvédje, a máréfalvi Nagy Pál által a széki bíróságon ügyfele nevében előadott keresetet elolvasva nemcsak a per okát ismerjük meg, hanem azt is megtudjuk, hogy a korabeli Bibarcfalván milyen pompával kísérték az elhunyt lófőt az utolsó útjára: „Ugyan *eadem anno et die prenotata* [a fenn megírt évben és napon]; Az Istenben el nyugut meg nevezett szerelmes hütös uramot akarván az földnek az ő Anyjának megadni és kicsin állapotunk szerént tisztességesen temetni; Hideg teteminek utolsó tisztességére földünknek szokása szerint azon üdvözült uramtól elmaradt [...] kék szőrű lovát fékbe, nyeregbe és egyéb szerszámba felöltöztetvén, ugyan bibarcfalvi [...] nemes Osvát Máté ez dologbeli szolgálatot magára vállalván, páncél-

27 USzL. II/13. 335–336.

ban, sisakban felöltözvén, mely fegyver is azon *denominált* (megnevezett) szegény uramtól maradt el; Azon meg nevezett lovon temetések szegény uramnak koporsóját és hideg tetemít az temetőhelyre késérte.”²⁸ Osvát Máté szolgálatának eleget is tett, de amikor „késérő útjából azon felöltöztetett lovon” a megboldogult háza felé tért volna, az alperes, Tókos János „útját meg állotta, és az lónak fékit fogván *violenter* (erőszakkal) mind lovat szerszámostól s mind az megírt Osvát Mátét bevitte maga házához”. Az özvegy a „lovat, szerszámot” megkérte „törvényre, kezesre”, de az alperes „meg nem adta”, hanem magánál tartotta. Ezért a felperes asszony már nemcsak a felszerszámozott lovat követelte rajta, hanem három-három gíra bírságot is mindazon napokra, amióta az alperes az elhunyt javait magánál tartotta. Ugyanakkor keresetében nem mulasztotta el hangoztatni, hogy „az egész keresztény világba sehol itt nem hallani, hogy valakit ilyen utolsó tisztessége idején így *spoliáltak* (fosztották) volna, elmaradt javaitól, mint az én szegény uramat”. Holott az alperes az elhunytal *divisus* (osztályos, vagyis megosztott) atyafi lévén, annak sem lovához, sem szerszámához semmi köze nem lett volna, mint ahogy *Decretom*nak az I. rész 99. cikkelye arról rendelkezik.²⁹ A perben több tanút is kihallgattak, akik részt vettek a temetésen. A hiányos tanúvallatási jegyzőkönyv szerint többek közt a 26 éves bibarcfalvi nemes István deákot, a 27 éves fülei nemes Fosztó Istvánt és a 32 éves száldobosi nemes Ferencz Pált.

István deák azt vallotta, hogy mikor felmentek a temetésről Tókos György házához, már „vetekedék vala” Ferenczi István Tókos Jánossal, hogy „miért olyan mód nélküli dolgot követ”. Ezalatt a frissen megözvegyült asszony, Balázs deák által „törvényre, kezesre kérte” meg a lovat szerszámostól, majd a szolgáját is elküldte, hogy ha megadják, elhozhassa. Tókos János azonban a ló kiadásának fejében, olyan „kötést” kívánt Tókos Györgynétől, „hogy az lovat ki nem veszi a jószágból”. Tókos Györgynek ilyen „nem ada”, hanem elküldte Fosztó Istvánt és István deákot, hogy törvényben citálják Tókos Jánost. A többi tanú is hasonlóan vallott.³⁰

28 A felszerszámozott ló és a páncélba öltözött lófő az elhunyt „méltóságát, vitézi állapotát” jelképezték. Bíró Vencel: Az erdélyi fejedelmek temetkezése. In *Ódon Erdély. Művelődéstörténeti tanulmányok*. Válogatta, sajtó alá rendezte, szerkesztette, az előszót írta és a jegyzeteket készítette: Sas Péter. Budapest, 2004, Neumann Kht., 74–91.

29 Lásd a 17. számú jegyzetet.

30 *USzL*. II/13. 83–86.

A perben, [Székely]udvarhely városában először viceszéken 1633. október 31-én hoztak ítéletet, Farkas Ferenc vicekapitány és Udvarhelyszék *assessorai* (ülnökei). A felperes keresetén hagyták az alperest és végrehajtókat (felsőboldogasszonyfalvi Incze Jánost, bardóci Jánosi Istvánt, száldobosi Ferencz Pált és Borbát [Istvánt], olaszteleki Barta Pétert, Keresztes Illyést és Markó Pált, kisbaconi Benedek Keresztélyt, bibarcfalvi Osvát Birtalant és Mátét, Gál Andrást és Gergelyt, valamint István deákat) rendeltek ki rája.³¹ Az alperes azonban valószínűleg fellebbezett, mert a peresek 1634-ben is megjelentek a törvény előtt.³²

ANNO DOMINI 1634

A felperes, László Pálné Erzsébet asszony, Jánosfalván lakó nemes személy, prókátora, agyagfalvi Goró Miklós által citálta törvény elejébe 1634. Szent Margit asszony napja (júl. 13.) körül az alperes abásfalvi nemes Zsigmond Mártont. Mégpedig azért, mert a felperes asszony első ura, Zsigmond Pál testvére volt az alperesnek. Együtt laktak osztozatlanul, de az „Isten ez világból ki szólítván” az asszony urát, annak minden javai rá, mint özvegyre maradtak. Mindezek felől meg is alkudtak az elhunyt testvérevel, Zsigmond Mártonnal, de az időközben meggondolta magát s meghagyta a [homoród]szentmártoni papnak, hogy arról az alkuvásról írt levelet ki ne adja, mert nem tartja az ahhoz magát. Az özvegyasszony azonban nem hagyta annyiba a dolgot. Azt mondta, „minden elvégzett dolognak patvar az kötele”, s törvény elé idéztette egykori sógorát, követelve „mindenféle marhákból” az ő részét: lóból, ökörből, ménes lóból, juhokból, disznókból, házi eszközökből, vas szerszámból, szekér szerszámból, cséplett és csépeletlen búzából, zabból. Hasonlóképpen szalonnából, sajtból. Az asszony az ura „testamentom levelét is meg kívánta”. Az aranyról, pénzekről, tallérről, ezüst marhákról pedig „hittel való számadást” követelt. Arról a készpénzről is, amely az ura halála után maradt kezénél, s kit a sógor elvett tőle. Követelt ugyancsak egy palástot, amely a néhai ura anyjáról maradt rá, azt is a jegyruhájával együtt „magának kívánta”. Hogy milyen eredménnyel, nem derül ki a keresetéből...³³

31 Uo. II/13. 453

32 Uo. II/13. 86.

33 Uo. II/13. 337.

A felperes, [homoród]szentmártoni Bíró János nemes ember, prókátora, agyagfalvi Goró Miklós által, 1634-ben, ugyancsak Szent Margit asszony nap (júl. 13.) tájban citáltatta törvény elé az alperes Fekete Mátyásné Kata asszonyt, recsenyédi drabant személyt, a fia, Mátyás, *alias* Fekete György vétke miatt, aki még ekkor gyerekszámba ment. Az alperes asszony fiának bűne a felperes szerint az volt, hogy a [homoród]szentmártoni „kastélyban”³⁴ lévő háza és bástyája ereszének padlását „felvetette, feszítette”, mivel az azon levő lakatot fel nem nyithatta („még kését [is] az lakat nyitáson el törte”), s onnan másfél köbölnyi szilvát elvitt, „úgy mint két úttal”. A legényke a *potentiat* (hatalmaskodást) először Szent Gergely pápa napja (márc. 12.) körül, másodszer Húsvét táján cselekedte. Bíró János „kastélyban” levő kifosztott bástyájának szomszédja volt „mindkét felől az falu Sz[ent]márton falva bástyája”, s maga a templom is. A nagyobb baj az volt, hogy a szilva mellett elvittek – Bíró uram állítása szerint – a „bástyában való házából” egyebet is. Mégpedig egy kis ládát, melyet egy barátja bízott rá, hogy gondját viselje, s melyben értékesebb dolgok voltak: patyolat, keszkenő, egy zabla, egy kengyelvas, egy csizmára szegező sarkantyú, diribdarab bársony kamuka, örölt bors, szegfű[szeg], gyömbér, ezüst gyűrű, zefír arany. Egyéb, sok egyet más, apróság volt a ládában, amelyek állítólag többet értek volna 25 forintnál. A felperes a láda eltűnésében is Fekete Mátyásné Kata asszony György nevű fiára gyanakodott, és készen állt bizonyítani („fejére rakni”) a törvény előtt is, hogy ő cselekedte a ház feltörését, a vétkesre kemény ítéletet követelve („fél keze el vágattassék és azután feje is elessék érte”).

34 A homoródszentmártoni templomvár 1613 után épült. Lásd: Jánosfalvi Sándor István: *Székelyhoni utazás a két Homoród mellett I. Utazás a Külső- vagy Nagy-Homoród mellett*. Sajtó alá rendezte: Benczédi Pál. Kolozsvár, 1942, Minerva Rt. kiadása, 45–65.; Kelemen Lajos: Adatok öt székelyföldi unitárius templomkastély történetéhez. In *Művészettörténeti tanulmányok*. I. Bukarest 1977, Kriterion Könyvkiadó, 214., 217–218.; Dávid László: *A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei*. Bukarest, 1981, Kriterion Könyvkiadó, 170–174.; Gyöngyössi János – Kerny Terézia – Sarudi Sebestyén József: *Székelyföldi vártemplomok*. Budapest, 1995. 129–134.; Gyöngyössi János: *Székely templomerődök*. Negyedik kiadás. Székelyudvarhely, 2013, 68–71. 2011–2014 között Sófalvi András régész (Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely) vezetésével régészeti kutatások folytak itt. Ezek „eredményei megerősítették, hogy a templomvár kiépülése két évtizedig elhúzódott”. L. Tóth Boglárka – Sófalvi András – Botár István – Grynaeus András: Udvarhelyszéki templomtornyok és történeti faszerkezetek dendrokronológiai keltezése. In *Lustra*, II. évf. (2015.) 1. szám, 9–10.

Az alperes tagadta, hogy ő semmit nem hatalmaskodott, s amit a felperes *proponál* (előterjeszt), abban semmi vétsége nincsen, ez ki fog bizonyosodni, és egyébként is meg fogja magyarázni. A törvény mindkét felet bizonyításra kérte fel, s ennek érdekében több szentmártoni és szomszéd falusi tanút is kihallgattak. A vallomásukból kiderül, hogy több gyerek is részt vett a „szilvalopásban”.

Kobori András, abásfalvi lófő renden lévő tízéves gyermek vallomásából megtudjuk, hogy mikor a Boka György fiával [Gergellyel] hívta a pap szolgája [Fekete György], hogy hozzanak „egy edényt ki a kastélyból”, ő nem akart bemenni, de addig hívta, hogy végül mégiscsak bement. Mikor látta azonban, hogy a Bíró János bátyájába akar bemenni, „oda akar felhágni”, ő maga visszatért. Meg is szidta a pap szolgája érette, hogy „hova mégy beste kurva fia, meg raklak én”. Ugyan aztán kijött s mondta, hogy a „deszkát felfeszítették, de nem mehettek be”, ám ő nem látta, és azt sem, hogy „szilvát is hozott volna”.

Felszegi Lukács, gyalog renden lévő 12 éves tanú azt hallotta a pap szolgájától, hogy Boka György fia „feszítette fel a deszkát”. Ő ráhágott, hogy ropogni kezdett a deszka, úgy ugrándoztak le aztán. A tanú egyebet nem tudott. Nem látta azt sem, hogy „hoztak volna szilvát, vagy egyebet ki” a kastélyból.

A 15 éves Ferencz Tamás, lófő renden lévő tanú ugyanazt vallotta, mint Felszegi Lukács.

Az ügyben a helybeli tanító (*rector scholae*), a 29 éves Papolci György is megszólalt, de semmi bizonyosat nem tudott mondani, csak azt, amit másoktól többször is hallott, hogy a pap szolgája bontotta fel az ereszt. Először hallotta [Bíró] Pál deáktól, a Bíró János fiától, s ugyancsak Bíró Jánosné asszonyomtól. Utána a gyermekektől ugyanazt, hogy a Boka György fia és a pap szolgája bontotta fel az ereszt. Úgy volt-e vagy sem, azt nem tudta. A saját szolgája [Kóbori András] is mondta, hogy igen szidta a pap szolgája „lélekkal”, hogy egyet nem értett velük, s ezért öléssel fenyegette. Ugyancsak tőle tudja, hogy a Ferencz Tamás fiát is hívta a pap szolgája „szilvára”, de az sem ment el vele. Hallotta továbbá azt is, mondák a gyermekek, hogy szilvája van [az] ágyában, de „hol vette, azik sem tudták”.

Ezek után újabb tanúkat hallgattak ki.

Sós Pál drabant megesküdött, hogy semmi sem látott. Boka Gergely, mintegy tízéves gyermek vallotta: látta, hogy a padlást csákányával

felvonta Fekete Mátyás fia, György, be is nézett a házban, de odaszorult a nyaka. Vele vonatta el a deszkát a nyakáról, mert alig „hirczel vala el” (hörögött/sípol a melle). A tanú tudta azt is, hogy a gyanúsított a [kénosi] „Gál Ferenc uram bástyájában is felhágott és a puskaport ellopta”.

Boka György, 43 éves tanú csak annyit tudott, amennyit az előtte szóló gyermek, azt is tőle.

Bencze Boldizsár a padlás felhányását látta, „és az szilvában is, hogy elvittek”, mert Bíró Jánosné megmutatta neki, hogy hol mentek be és vonták fel a padlást.

Keresztes Gergely gyalog puskás is látta azt, hogy „fel volt vetve a padlás és a szilvában is elvittek volt”. Mutogatta neki mindezeket Bíró Jánosné, de ki cselekedte, ő sem tudta.

Ferencz Bálint hallotta, hogy „mondta a gyermek, Boka *Geczi*, hogy Fekete György vetette fel a padlást”, de különben nem tudott semmit.

Ferencz Tamás nem vallott semmit, mert egyszer már megfelelt. Kénosi Kovács Miklós azt hallotta Kóbori Andrástól, hogy az ő kését Fekete György „az lakaton törte el”. Ferencz Márton drabant látta egykor [Fekete Györgyöt], hogy Bíró János bástyáján „az könyöklőn ki szökvén, beszélget vala alá” Miklós Tamással, a karácsonyfalvival, „hogy [a] kertet [a templom körüli kerítést] fedék vala”.

1634. júl. 26-án utasították a széki tisztek a felperest, hogy a „bizonyások mellett” ő is esküdjön meg arra, hogy az alperes asszony fia cselekedte a bástyája feltörését, és őmiatta vallott kárt.³⁵ Hogy ezt megtette-e vagy nem a felperes, az nem derül ki a rendelkezésünkre álló törvénykezési jegyzőkönyvekből. Azt azonban tudjuk más forrásból, hogy az alperes sem kezét, sem fejét nem veszítette el, ahogy a felperes kívánta. Nevével jó egy év múlva Kovács Bálint deák által az 1635. november 18-án Homoródszentpálon összeírt udvarhelyszéki hadkötelesek jegyzékében találkozunk, amelyben Fekete György és testvérei, Ferenc és András, mint „egy kenyéren élő” régi gyalogpuskások (*pedites pixidarii veterani*) szerepelnek Recsenyéről.³⁶

35 *USzL.* II/13. 379–383.

36 *Székely Oklevéltár. Új sorozat V. Székely népesség-összeírások 1635.* Bevezetéssel és jegyzetekkel közléteszi: Demény Lajos. Kolozsvár, 1999, Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, 228.